

<https://helda.helsinki.fi>

Traditio ja politiikka serbialaisessa epiikassa

Humphreys, Brendan

2013

Humphreys , B 2013 , ' Traditio ja politiikka serbialaisessa epiikassa ' , Idäntutkimus , Nro 4/2013 , Sivut 54-62 . < http://www.helsinki.fi/idantutkimus/arkisto/2013_4.htm >

<http://hdl.handle.net/10138/152699>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Traditio ja politiikka serbialaisessa epiikassa

Brendan Humphreys

Hei, gusle, rakastettu musiikintekijä,
olet seurannut serbialaista heimoa aina.
Siitä asti kun slaavit tulivat Balkanille,
gusle on ollut serbin paras ystävä.
Siitä asti kun otin sinut käteeni, gusle,
kuinka usein onkaan täytynyt pyyhkiä kyynleitä
muistaessani suuren heimoni haavoja.
Serbit, veljet, missä olettekin
Kaikkivaltiaan Jumalan avulla
ristin ja kristillisen uskon
ja isänmaamme vuoksi,
kutsun teitä liittymään Kosovon taisteluun.

”Kampanjoida runoudella – hallita proosalla” on Mario Cuomon, New Yorkin entisen kuvernöörin, suuhun pantu lause. Hän puhui tietenkin vertauskuvallisesti kommentoidessaan kuilua kampanjalupausten ja todellisen viranhoidon rankkojen päätösten välillä. Mikä voisikaan olla *proosallisempaa* kuin budjettien laatiminen ja vastaava byrokratia. Mutta voisiko runous todella olla tapa hallita? Voisiko runoudella – kirjaimellisesti – olla todellinen poliittinen rooli yhteiskunnassa? Artikkelini pohtii tätä kysymys-

tä Serbian muistint politiikan valossa.

.LUMRLWWDHVDDQNRWLPDDVWDDQRYLY
149) väittää, että ”[on] mahdotonta hallita Serbiaa ilman runoutta”. Tämä on omituinen väite, eikä sitä voi ottaa *liian* kirjaimellisesti, mutta hän väittää, että runotraditio tarjoaa ainutlaatuisen näkökulman Serbian hurjaan muistint politiikkaan:

Selitystä serbialaisten poliitikkojen kiinnostukseen runouteen on etsittävä hyvin elävästä, romantiikasta peräisin olevasta käsityksestämme runoudesta syvimpänä, autenttisimpana ihmisen ja erityisesti kansallisten pyrkimysten ilmentymänä. Se että meillä on runous ja kuolleet ja elävät runon jättiläiset vierellämme, tarkoittaa rikkoutumatonta
KWHWWINDQVDDQRYLY

Hänen mielestään runoustraditio tarjoaa ainutlaatuisen näkökulman sekä menneisyyteen että kansaan. Niin Serbiassa kuin monissa muissakin kulttuureissa suullinen perinne on intiimimpää, mikä tekee siitä vaikuttavampaa; se puhuu ihmisille *heidän* kielellään. Historioitsija Conor Cruise O’Brien on kirjoittanut hienosti muistin siirtämisestä suullisen perinteen kautta:

Meillä kaikilla on hämärä aikavyöhyke, joka ulottuu taaksepäin sukupolven tai kaksi ennen syntymäämme ja joka ei koskaan oikein kuulu muuhun historiaan. Meitä vanhemmat ovat lisänneet muistojaan meidän muistoihimme niin, että me saamme omaan yksilölliseen olemiseemme ulottuvan ja sen läpi kulkevan jatkuvuuden tunteen.

Se missä määrin meillä on tuo jatkuvuudentunne ja minkä muodon – kansallisen, uskonnollisen, rodullisen vai sosiaalisen – se saa, riippuu omasta mielikuvituksestamme ja persoonallisuudestamme, vanhempien sukulaistemme mielipiteistä ja puhelaisuudesta. Pienillä puhekulttuurien piirissä olevilla yhteisöillä on todennäköisesti enemmän sitä ja ne ovat mielikuvitusrikkaita, niillä on voimaa sisällyttää omiin elämiinsä merkittävä ajanjakso ennen yksilöllisiä syntymiään. (Aken-son, 1995, 4.)

Tuo ”hämärä aikavyöhyke” on varmaan kiehtova, mutta kuinka pitkälle se voi ulottua ja kuinka kauas ajassa voidaan siirtää sellaisinaan sosiaaliset kuvitelmat¹ ja muistot? Kuinka erilisiä ja kaukaisia ovat menneen ja nykypäivän alueet? Tämä riippuu varmasti sekä kulttuurista että olosuhteista. René Girard (1986, 13) on huomannut, että ”[k]un yhteisö hajoaa, aikasekvenssit lyhenevät”. Tätä on vaikea todistaa empiirisesti, mutta voidaan väittää, että ihmiset todellakin kokevat ajan hyvin subjektiivisesti ja että ajan jakaminen objektiivisiin kalenteriyksiköihin – niin välttämätöntä kuin se onkin – ei oikeastaan kerro miten ihmiset ajan *kokevat* ja sen *elävät*. Tämä on enemmän kuin totta puhuttaessa historiallisesta ajasta, jossa ihmiset – tai ehkä pikemminkin *kansat* – kokevat jaetun menneisyytensä. Ja erityisesti silloin – niin kuin Girard väitti – kun yhteisö hajoaa. Serbialaisten kokemus on paljolti juuri hajoamista.

Brittiläinen toimittaja Mark Thompson on kirjoittanut erityisestä historiallisen jatkuvuuden tunteesta, jota hän Jugoslavian hajoamisen aikana havaitsi nuorten serbialaisten ryhmässä: ”Voisi luulla näiden nuorten insinöörien hävinneen Kosovon taistelun 1389, kapinoineen .DUDRUHQNDQVVDQHHQLWIYDOWDODLVHWG 1914, nousseen akselivaltoja vastaan 1941, olleet terrorin uhreina Kosovossa 1980-luvulla” (Thompson 1992, 198). Tässä artikkelissa tarkastelen historiallisen jatkuvuuden ja runon suhdetta. Serbian kulttuurissa runollinen perinne on ensinnäkin hyvin vahva. Toiseksi tämä runollinen traditio yhdistää sekä kansallisten traumojen

että voittojen jatkumoa – keskiaikaisen Serbian kuningaskunnan sortumisesta aina Jugoslavian hajoamiseen 1990-luvulla. Se valaisee kiinnostavalla tavalla ihmisten käsitystä kollektiivisesta kokemuksesta. Tässä käsitellyillä runoilla onkin kahtalainen luonne: ne muodostavat yhtäältä Serbian kansalliskirjallisuuden ytimen ja kantavat mukanaan vahvaa kansallista myyttiä ja muistia, mutta, kuten tulen osoittamaan, ne ovat myös olleet poliittisesti erittäin vaikutusvaltaisia eri aikakausina. Siinä mielessä ne elävät edelleen, ja ovat paljon enemmän kuin pelkkä osa kansallista kirjallisuushistoriaa.

Gusle

1 H M N D D W H H V S U L U N D O L O
romaanin *Drina-joen silta*, tuntevat kohtauksen, jossa uupuneet työntekijät kokoontuvat yöllä montenegrolaisen ympärille, ja tämä ottaa esiin liivinsä taskusta pikkuruisen guslen ja alkaa soittaa ja laulaa ihastuneelle kuulijakunnalleen:

Talonpojat työntyivät yhä lähemmäs laulajaa, mutta vähäisintäkään rasahdusta aiheuttamatta; ei voinut kuulla edes heidän hengitystään. He sulki-
vat silmänsä raolleen ihastuneina ja lumoutuneina. Kylmät väreet kulkivat pitkin heidän selkäpiitään, vartaloit ojentuivat, rintakehät laajentuivat, heidän silmänsä loistivat, sormet suoristuivat ja koukistui-
vat jälleen, leukalihakset jännittyivät. Montenegrolainen muunteli sävelmänsä korukuvioilla, tahti kiihtyi kiihtymistään, laulu kävi yhä kauniimmaksi ja hurjemmaksi, ja likomärät työläiset, joiden silmistä unen viimeisetkin rippeet olivat kaikon-
neet, seurasivat kertomusta kiihtymyksen vallassa välittämättä enää mistään, ikään kuin kokien siinä ihanampana ja kunniakkaampana oman kohtalon-
VHWG

Monet matkailijat ovat nähneet Balkanilla tämän kaltaisia kohtauksia. Brittiläinen arkeologi (ja siihen aikaan *Manchester Guardian* -lehden toimittaja) Arthur Evans matkusti Balkanilla Bosnian ja Hertsegovinan kapinan aikaan (1875–1878) ja kirjoitti serbeistä: ”He

virkestävät jatkuvasti henkeään eepin runouden ikuisesta lähteestä” (Evans 1887, 140). Hän kirjoitti yhdestä eepin runouden esityksestä: ”Olen nähnyt, miten väki ympäröi vanhan sokean laulajan, ja jokainen poski on kyynelistä märkä; eikä heihin vaikuttanut niinkään musiikki vaan sanat. Sillä nämä laulut puhuvat sydämelle.” (Evans 1887, 140.)

Myöhempi kävijä, kuuluisa kansanruno-udentutkija Alfred Lord, matkusti alueelle 1920-luvulla tutkimaan erityisesti vahvaa suullista perinnettä ja kirjoitti: ”Eepistä runoutta lauletaan kaikenlaisissa tilanteissa Jugoslaviassa. Se on nykyisin, tai aivan viime aikoihin asti, maaseudun ja pikkukaupunkien miespuolisen väestön tärkein huvitusmuoto.” (Lord 1960, 14.) Traditio oli elävä vielä sodanjälkeisessä Jugoslaviassa, niin kuin antropologi Joel Halpern kirjoitti Orašacin kylän asukkaista:

Orašacilaisten isänmaallisuus ja ylpeys ovat luonteenomaisia kaikille serbeille. He tuntevat olevansa paljon enemmän kuin Serbian yksinkertaisia asukkaita. He ovat oman maansa luoja ja puolustajia. ”Me olemme Serbia.” Tätä kotimaahan sidottua identiteettiä oli vahvistanut sukupolvien ajan eepisten sankarirunojen laulaminen, joka juurrutti lähes jokaiseen lapseen tietoa omasta maasta ja rakkautta sitä kohtaan, mikä on jäänyt heihin koko elämän ajaksi. (Halpern 1956, 293.)²

Guslen soittamisen ja laulujen laulamisen perinne oli Jugoslavian hajotessa huomattavista VDHUEHLQNHVNXXGHVVD3DZHá3DZOPKROV Sarajevosta pelätessään muslimijohtois- ohjaama kiehtova dokumenttielokuva *Serbian Epics* seuraa perinnettä sellaisena, kuin se oli olemassa kauhean Bosnian sodan aikana 1992–1995 (dokumentissa artikkelin alun säettä laulaa yksi Bosnian serbiguslansoittaja). Sitten tulee hyytävä kohta Sarajevoa saartavan Bosnian serbiarmeijan sotilaista grillaamassa lammasta, juomassa *rakijaa* ja laulamassa kahden guslensoittajan ympärillä.

Oi nätti turkkilaistyttö

Meidän munkit kastaa sun

Sarajevo laaksossa

Serbit ovat saartaneet sinut

Samat miehet laulavat myös perinteisiä lauluja Kosovon taistelusta. Ajallisen jatkuvuuden tunne on uskomaton: tämä tapahtuu 1990-luvulla, mutta vuoristosoturit olisivat hyvin voineet olla laulamassa ja piirittämässä kaupunkia 1500-luvulla tai 1400-luvulla. Misha Glenny kirjoittaa, että serbien ottomaanien hallintoa vastaan suunnatut kapinat – esimerkiksi ensimmäinen serbikapina 1804 – ottivat usein mallia kristittyjen talonpoikien muslimikaupunkien piirityksistä; malli toistui Bosnian sodassa 1992–1995 Saraje- YRQOLVINVLáHSDVVD*RUDáGHVVDMD6UHEUHLQFT (Glenny 2000, 9).

Myöhemmin dokumentissa Radovan Karadžićin VRWDULNRNVLVWDVWHWW\SVNRORJLMDUX lija, lausuu runojaan ja käy yleviä keskusteluja venäläisen kirjailijan Eduard Limonovin kanssa piiritettyyn kaupunkiin katsellen. Runoilija-poliitikko luennoi olympolaisella välinpitämättömyydellä ja arroganssilla naiiville venäläiselle %DONDQLQKLWVRULDVWD.DUDGáLüLQPXNDQV kieltäytyivät kääntymästä islaminuskoon ja pysyivät köyhinä vuorilla, kun sen sijaan Bosnian muslimit ovat turkkilaisten jälkeläisiä ja perijöitä.

Tämä oli sodan varhaisessa vaiheessa, kun Bosnian serbit hallitsivat tilannetta. Asiat olivat kuitenkin hyvin eri lailla kolme vuotta myöhemmin 1995. Lännen intervention ja piirityksen lopullisen murtamisen jälkeen monet serbit lähtivät Bosnian Sarajevosta pelätessään muslimijohtois- sen hallinnon kosta (surullinen ja kammottava yksityiskohta oli se, että jotkut jopa kaivoivat kuolleiden sukulaistensa jäännökset haudoista ja veivät ne mukanaan). Tätä *exodusta* tarkkaillessaan Louis Sell kuvasi seuraavan kohtauksen:

Bosnian sodan loppuessa näin, miten serbilaulaja punoi valituskertomusta, joka kuvasi pakoa serbien valtaamalta alueelta Sarajevon ympärillä. Laulaja – ei kai kuitenkaan sokea – säesti itseään perinteisellä yksikielisellä guslella keskellä palavia rakennuksia serbien lastatessa paniikissa per-

heitään ja omaisuuksiaan linja-autoihin, autoihin ja vaunuihin paetakseen saapuvia Bosnian joukkoja. (Sell 2002, 368.)

On uskomatonta, miten gusle ja yleisempi runoperinne ovat säilyneet (tai niitä on herätetty henkiin) Serbiassa.

Yksi johtavia ääniä Kosovon itsenäisyyden vastaisessa kampanjassa on näyttelijä Ivana Zigon, joka on Serbia-Venäjä-ystävyyssseuran puheenjohtaja ja serbialaisen nationalistisen oikeiston ”La Passionara”. Hän on tehnyt tunnetuksi laulun ”O Kosovo” (Oi Kosovo, joka väittää Kosovon olevan pyhää serbialaista maata) ja ”Tamo Daleko” (Kaukana, joka on laulu maanpaosta ensimmäisen maailmansodan ajalta), ja on tunnettu dramaattisista julkisista *Prkosna Pesma* -protestirunon lausumisestaan. On vaikea löytää toista poliittista kulttuuria, jossa runonlausunta olisi yhtä tehokasta.

Taistelua muistaen

Serbialaista traditiota on vaikea ymmärtää viittaamatta kaikkein merkittävimpään yksittäiseen tapahtumaan serbialaisten kokemuspöirissä, kuuluisaan Kosovo Poljen taisteluun 1389 (Vidovdan-päivänä, Pyhän Vituksen päivänä 28.6.; juliaanisen kalenterin mukaan 15.6.). Kansankertomuksen mukaan serbit kärsivät ottomaaneille katastrofaalisen tappion. On kiistanalaista, oliko asia aivan näin, mutta kertomus on ollut niin vahva ja vaikuttava, että hankalat historialliset faktat on jätetty sivurooliin.

Mutta varmuudella tiedetään, että *Vidovdanina* 1389 Kosovo Poljessa Pristinan lähellä serbialainen ruhtinas Lazar 15 000–20 000 miehen armeijoineen kohtasi 27 000–30 000 miehen ottomaaniarmeijan, jota johti sulttaani Murad.³ Molemmilla armeijoilla – ja tämä on KDJLRJUDYWHQNHUWRPXVWHQVLYXXWWD – oli eri alkuperää olevia sotilaita: boshialaisia, albaaneja, unkarilaisia, kreikkalaisia, bulgaareja ja jopa katalaaneja (ottomaanien puolella). Molemmat hallitsijat saivat surmansa muutamassa tunnissa, syntyi valtavia tappioita ja molemmat

osapuolet näyttävät lähteneen taistelukentältä. Noel Malcolm kysyy tyhjentyvässä kuvauksessaan taistelusta: ”pitäisikö sitä loppujen lopuksi kutsua voitoksi vai vetäytymiseksi?” (Malcolm 1998, 61). Varhaiset raportit todellakin juhlivat taistelua kristittyjen voittona; olivathan serbit surmanneet ottomaanien sulttaanin (joka oli ainoa koskaan taistelussa kaatunut ottomaanisulttaani).

Tapahtuma – tai pikemminkin tapahtuman muisto, Kosovo-myytti – on niin tärkeä, että Serbian historia voidaan jakaa ennen ja jälkeen: ennen sitä oli Serbian keskiaikaisen kuninkaskunnan kulta-aika – sen jälkeen pimeyden vuosisadat ottomaanien vallan alla. Serbialaisista hahmoista taistelussa, ruhtinas Lazarista, OLOR2ELOLüLVWMDMD9XN%UDQNRYLüLVWDRQXKUDXNVHQVDQNDULOOVLVXXGHQMD%UD tapauksessa) petoksen arkkityyppejä. Erikoista keskiaikaiseksi narratiiviksi on naisten näkyvä asema: ruhtinatar Milica, Jugon poikien äiti ja pyhä Kosovo-neito ovat myös tuttuja ja arkkityyppejä naisellisen hyveen, rohkeuden ja uskollisuuden kuvia. Kerrotaan, että taistelua edeltävänä yönä Lazarin luona vieraili taivaallinen sanansaattaja, ja hän sai valita voittaako taistelu vai hävitäkö se (ja oma elämänsä) ja täten varmistaa serbialaisille paikka taivaassa. 2ELOLüDOXQSHULQ.RELOLüPXXWWXLOXYXOOD on hahmo, jonka olemassaoloa ei voida todistaa mutta jonka väitetään huijanneen tiensä ottomaanien leiriin ja tappaneen sulttaani Muradin. %UDQNRYLüRQWDULQDQ-XXGDVMRWDVWHWIIQ että hän vaihtoi puolta kesken taistelun ja taisteli RWWRPDDQLHQULYHLVVH+LVWRULDMDKDJLRJ nevät tässä päällekkäin: Lazar ja Murad kuolivat varmasti taistelussa, vaikkakaan tavasta ei ole PLWIIQWRGLVWHLWDWPXWWD%UDQNRYLüHLV ollut petturi – hän olisi myöhemmin kuollut ottomaanien vankilassa.

Kosovo-myytin perusopetus, taistelun ympärille luotu vaikuttava narratiivi, oli kertomus rohkeudesta ja uhrautuvaisuudesta. Lazarille tarjotaan valinnanmahdollisuus elämän ja maallisen valtakunnan sekä kuoleman ja taivaallisen valtakunnan välillä. Hän tuskailee mutta valitsee

lonpojiksi,
kärkkäinä ja ahneina kääntyneet islamin uskoon –
sairastuttakoon serbialainen maito heidät kaikki
ruttoon!

Ne jotka pääsivät pakoon turkkilaisten miekkaa,
ne jotka eivät pilkanneet todellista uskoa,
ne jotka kieltäytyivät joutumasta kahleisiin,
lähtivät pakoon korkeille vuorille
vuodattamaan vertaan yhdessä ja kuolemaan,
pitääkseen sankarillisesti pyhän
valan, kauniin nimensä ja pyhän vapautensa.
Päämme kestivät taistelujen tulikasteen!

Urheat poikamme loistivat kuin kirkkaat tähdet.
Ne jotka syntyivät korkeilla vuorilla,
kaatuivat menneissä verisissä sodissa
ja antoivat henkensä kunnian, maineen ja vapau-
den puolesta.

Kaikki kyynelemme pyyhkivät pois aina
ihanan guslen eloisat soinnut.

5DGRYDQ .DUDGÅLü NLURVL NIIQQQOILVL

ihanoi puhtaita vuoristolaisia ja ylisti guslea
puhuessaan luottavaiselle venäläiselle kuulijal-
leen Sarajevon yläpuolella 1992.

Runolla oli uskomattomasti vaikutusta:
ylpeyden aihe joidenkin serbien keskuudessa
vielä tänä päivänäkin (vaikka ehkä tietyllä ironi-
sella leikillisyydellä maustettuna) on se, kuinka
monta säettä Vuoriseppeeltä he muistavat ulkoa.
1900-luvun alussa eräs nuori serbiopiskelija
Hertsegovinasta, Gavrilo Princip (1894–1918),
osasi sen alusta loppuun.

Attentaatti *Vidovdanina*
ja maailmansodat

Tunnetuin *Vidovdanina* sattunut tapahtuma oli
attentaatti Sarajevossa 1914, jolloin arkkihert-
tua Franz Ferdinand ja hänen vaimonsa⁴ saivat
surmansa; tapahtuma, joka pani liikkeelle koko
ensimmäisen maailmansodan. Salamurhaajat
olivat ryhmä nuoria opiskelijoita, joilla oli se-
kalaiset poliittiset ja ideologiset vakaumukset
– oli sosialististen ja anarkististen (nämä kaksi
eivät olleet niin kaukana toisistaan kuin ne nyt
ajatellen saattavat tuntua) ja Nietzschen ajatusten

vaikutusta. Nietzscheä tosin ehkä ymmärrettiin
varsin pinnallisesti, mutta Gavrilo Princip,
ryhmän johtaja ja varsinainen ampuja, lausui
miehellään Nietzschen runoja. Salaliittolaisten
näkemykset olivat moderneja ja monin tavoin
edistyksellisiä. He ajoivat naisten oikeuksia, ja
jotkut heistä – erityisesti Princip – vastustivat
uskontoa ja kirkkoa. Mutta yhtä aikaa tämän
yleisen modernin juonteeseen rinnalla he edustivat
myös perinteistä serbialaista kulttuuria, eritoten
Kosovon taistelun kultin henkeä.

Klassisessa kertomuksessaan salamurhasta
The Road to Sarajevo Vladimir Dedijer kirjoitti
menneisyyden taakasta ympäristössä, jossa sa-
lamurhaajat kasvoivat:

Oli totta, että kapitalismin vaikutuksen alla
tämä menneisyyden taakka alkoi hajota, mutta
köyhtyneiden ja lukutaidottomien talonpoikien
heimokuntaisessa kansanrunoudessa se säilyi
elävänä koko vuosisatamme. Eteläslaavien
historialliset olosuhteet jatkuvassa kapinassa
vieraita miehittäjiä vastaan pitivät yllä Kosovon
kansanepiikassa ilmaistua vanhaa aatetta, että
tyrannimaisten vieraiden hallitsijoiden sala-
murha on yksi elämän jaloimmista päämääristä.
(Dedijer 1967, 236.)

Princip osasi koko *Vuoriseppeleen* ulkoa
(englanninkielisessä käännöksessä on yli 30
000 sanaa). Selvästikin salaliittolaiset, joiden
edistysmieliset pyrkimykset olivat erilaisia, nä-
kivät itsensä Kosovo-myytin ruumiillistumina ja
tekivät sen niin kirjaimellisesti, että se paljastaa
heidän nuoruutensa ja naiiviutensa.

Puolustellessaan oikeudenkäynnissä tekoaan
1HGHOMNRDEULQRYLüVDODOLLWWRODLQHQM
pommin Franz Ferdinandin päälle (arkkiherttua
vaimoineen kuoli tietysti Principin ammuttua
heidät lähietäisyydeltä.), väitti, että ”kannatan
radikaalia anarkistista aatetta, jonka päämää-
ränä on tuhota terrorismilla nykyinen järjestel-
mä ja nostaa sen tilalle liberaali järjestelmä”.
DEULQRYLüSXKXXOLEHUDDOLVWDDQDUNLVWI
ja ”sosialistisesta”, mutta kaiken tämän lisäksi
hän oli uppoutunut syvälle Kosovon taistelun
kulttiin ja näytti hyvin henkilökohtaisesti (ja
KYLQ SUREOHPDDWWLVHVWL MRSD LGHQW

yhteen taistelun hahmoon. Kuulustelussaan hän sanoi: ”Meidän kansanperintemme kertoo, mi-
WHQ0LOR2ELOLüLDVWHWWMQHQHQ
petturuudesta ja miten hän oli vastannut ‘*Vidov-*
danina saamme nähdä, kuka on petturi ja kuka
HL1D2ELOLüLVWDWXOLHQVLPPILQHQVDODPKUKEDMD
joka meni vihollisen leiriin ja murhasi sulttaani
Muradin.” (Dedijer 1967, 320.)

Petossyyte, joka oli osa myyttiä, oli todellinen
MDKHQNLOLWLDEULQRYLüLLQNRVNDKIQHQNEQVAK
ROL,WIYDOODQSROLLVLQLOPLDQWMDDEULQRYLLEVHM
tiesi tämän itse että tiesi muidenkin tietävän.
Tämä oli häpeä, joka varmaankin oli kilpaillut
nöyryytyksen kanssa – jollei voittanutkin sitä –
jonka Princip oli aiemmin kokenut. Hän oli en-
simmäisen Balkanin sodan aikana 1912 yrittänyt
värväytyä *Komadiin* (armeijaan kuulumattomaan
vapaaehtoisten serbitaistelijoiden ryhmään),
mutta hänet oli hylätty pienen kokonsa vuoksi.
Se jätti nuorelle miehelle paljon todistettavaa.

Kun Princip oli *Vidovdanina* 1914 laukaissut
kohtalokkaat laukaukset, hän yritti ampuu itsensä
pistoolillaan, mutta häntä estettiin tekemästä
sitä, ja sitten hän otti myrkkyä, mutta sekään ei
KIQWIMXXULYDKLQJRLWWDQXWMDDEULQRYLLEVHM
myrkkyä heitettyään pomminsa ja hyppäsi sitten
Miljacka-jokeen. Myrkky ei tappanut häntäkään,
mutta sairastutti hänet moneksi päiväksi. Heidän
suunnitelmalleen oli tärkeää, että he olisivat sitä
toteuttaessaan *kuolleet*. Tässäkin he pyrkivät
jäljittelemään vuoden 1389 sankareita; heidän oli
PIIUIROODQNŞILYIQ2ELOLüHMDMRWNDWDDSSDYDW
tyrannin ja maksavat siitä hengellään.

Ensimmäinen maailmansota synnytti Balka-
nille uuden maan, jota ensin nimitettiin Serbien,
kroaattien ja sloveenien kuningaskunnaksi,
mutta 1927 sen viralliseksi nimeksi tuli Jugo-
slavia. Melkein alusta alkaen valtiolla – perus-
tuslaillisella monarkialla, jossa oli serbialainen
kuningas – oli ongelmia eri kansanryhmien
välillä. Sen sisäiset jännitteet räjähtivätkin sitten
toisen maailmansodan aikana, kun akselivallat
pirstoivat maan.

Jugoslavian maat ajautuivat verenvuodatuk-
seen, kollaboraatioon, vastarintaan ja keskinäi-
seen teurastukseen. Kaksi tärkeintä vastarinta-

ryhmää, serbialaiset *tšetnikit* ja Titon partisaanit,
eivät pitkäksi aikaa kyenneet yhdistymään
taistelemaan miehittäviä akselivaltoja ja niiden
liittolaisia vastaan; ne taistelivat säälimättömän
sisällissodan laajemman sodan puitteissa. Näiden
KUKEDMD ideologiat eivät olisi voineet olla
NDXHPSDQDWRLVLVWDDQUDdD0LKDLORYLüLQM
tamat *tšetnikit* olivat serbirojalisteja; partisaanit
taas olivat monikansallinen ryhmä, joka halusi
IQHQNEQVAKentaa Jugoslavian kommunistiseksi
ROL,WIYDOODQSROLLVLQLOPLDQWMDDEULQRYLLEVHM
kuitenkin ottivat inspiraationsa Serbian runope-
rinteestä.

3DUWLVDQMRKWDMD MD NLUMDL0LMD 0LO
kirjoitti, että molemmat ryhmät harrastivat
Njegošin *Vuoriseppelestä* HWHQNQLQ LODVLQ MD
Njegošin) kotiseudulla Montenegossa.

Kommunistit Montenegrossa juhlivat joulua
aikaisin vuonna 1942 (6.1. uuden kalenterin
mukaan) lausumalla säkeitä miehittäjiä ja pet-
tureita vastaan Njegošin *Vuoriseppeleestä*, kun
taas montenegrolaiset *tšetnikit* juhlivat samaa
juhlaa seuraavan vuonna, mutta lukemalla
”inspiraatioksi” episodia luopioiden – muslimien
JULKRWILhastasta samaisesta *Vuoriseppeleestä*.
LODV

Oli outoa, että tällaiset aatteelliset viholliset
saattoivat molemmat ammentaa samasta kansal-
lisen mielikuvituksen lähteestä. Oliko runojen
politiikka todella tarpeeksi joustavaa salliakseen
tämän?

Politisoitu taide
tai estetisoitu politiikka?

Walter Benjaminin kuuluisa erottelu, jonka
mukaan kommunismi politisoi taiteen, kun taas
fasismi estetisoi politiikan, oli paljolti oman
aikansa tuote näiden poliittisten voimien naut-
tiessa valtavaa menestystä. Mikä sitten oli este-
tiikan rooli viisikymmentä vuotta myöhemmin
OLORHLYLüLQ6HUELDDQdemokaturassa?

OLORHLYLüLVVHROLPLWIKDUPDLQI,
ja hänen uudelleensyntymänsä kiihkeänä natio-
nalistina on saattanut vakuuttaa hänen yleisönsä
mutta ei ollut kovin vilpitöntä. On tunnettua, että

päästäkseen valtaan. Vieraillessaan maakunnassa (se oli Jugoslavian liittovaltion autonominen alue, ei koskaan täysi tasavalta) 1987 hän käytti vielä sosialismin kulunutta kieltä, joka oli nopeasti katoamassa muualta Keski- ja Itä-Euroopasta. Hän tuntuu pian tajunneen, että serbit olivat hyvin katkeria ja turhautuneita, ja hänestä tuli ensimmäinen poliitikko, joka tästä puhui. Hänen voittonsa tuli kaksi vuotta myöhemmin 1989, jolloin oli Kosovon taistelun 600-vuotisjuhla. Olorin yllykset WWLQDWLRQDOLVWLVL-symbolleja puhuessaan valtavalle ihmisjoukkoille (arviolta 1–2 miljoonalle) Kosovossa. Hän vei muistinpoliitiikan vaaralliselle jyrkanteelle:

Hän taisteli sanoin, mutta kansa vastasi hänelä laululla. ”Jotkut lauloivat: ruhtinas Lazar, sinulla ei ollut onnea saada Sloboa rinnallesi” (Sell 71VVIROLYDOWDYDDLURQLDDOLORHYLÜ ei ollut koskaan nationalisti, pikemminkin hyvin ovela opportunisti. Hänen elämäkertansa kirjoittajien mukaan hän ei henkilökohtaisesti koskaan XVNRQXW.RVRYRP\WLLNDDQOLO valmis vähättelemään Serbian ikuista pakkomieltä ’hevonpaskana’, mutta silti hän muovasi sitä näppärästi poliittisiin päämääriinsä.” (Branson & Doder 1995. 5.)

Täytyy myös muistuttaa, ettei tämä natio-
 QDOLVPLROOXWQLLQHULODLVWDNXKQMLORHYYUULS
 väitetty kommunismi; molemmat olivat hyvin
 autoritaarisia. Niin kuin Eric Gordy kirjoitti
 WXWNLXPXNVHVDDOOLORHYYLULO6HUELDOVYB
 Vuosisatoja Serbian keskiaikaisen kuningas-
 kuoninorahvuuSebit pitivät elossa kulta-ajan
 muistoa. Tärkein keino oli eeppinen runous.
 Tämä perinne – etenkin guslen säestämänä –
 on yhä elävänä ja on elvyttynyt serbien keskuudessa nykypäivään.

Nationalistiset tendenssit heijastelevat vaatimuk-
sia kommunismin palauttamiseksi ja autoritaa-
risten voimien saamiseksi sellaisiin laitoksiin
kuten armeija ja yliopistot... Kyseessä ei ole

vain pieni askel kommunismin keinotekoisesta kansa-kollektiivistä nationalismiin keinotekoiseen kansalliseen kollektiiviin, vaan askel, jonka monet serbialaiset intellektuellit olivat ottaneet jo ennen hallitusta. (Gordy 1999, 11.)

0LOR#HYLü HL ROOXW WHDWUDDOLQHQSF
 Oli tietysti olemassa yleisöä teatterimiehille,
 ja joku sellainen kuin Vuk UD#NRYLü #SDU
 rakas karismaattinen puhuja – olisi voinut
 täyttää tämän roolin, jollei 0LOR#HYLü ROLVL
 OPEVNRQQRÜQVLS p
 UD#NRYLü #DLWR
 nationalisti toisin kuin kyyninen 0LOR#HYLü
 – jopa valitteli happamasti, että nationalistis-
 ten intellektuellien satuloiheen hevosen, jolla
 0LOR#HYLü UDWVDVWL

Kenraali 5DWNR00DGLüLQOTTAVIN hahmo Jugoslavian hajoamisessa, oli myös karismaattinen ja joukkojensa kunnioittama, ja jo hänen pelkkä läsnäolonsa rintamalla rohkaisi miehiä. Amerikkalainen diplomaatti Richard Holbrooke kirjoitti, että ”hän oli mielestäni yksi niitä tappavia yhdistelmiä, joita historia aika ajoin työntää esiin– karismaattinen murhaaja” (Holbrooke 2009, 149). Bosnian serbinä 00DGLüLOODHL YRLQXWROODYDOWD varsinaisessa Serbiassa (joka silloin vielä oli nimellisesti Jugoslavia), mutta ajatus RQSHORWWDYD 00DGLüLQ MXOPXXGHQV oksi nousee se, että hänen tyttärensä teki itsemurhan hänen käsiaseellaan.

HYJURIOLODGLü YDOYRL HWQLVWISXKGLV
Bosniassa runoilija *5DGRYDQ.DUDGŁüLQDYLW-*
taessa: pelottava yhdistelmä gusle ja ase, runous
ja terrori, muistaen haavat mutta tuottaen uusia
haavoja muistettaviksi.

Vuosisatoja Serbian keskiaikaisen kuningas-
Kuninkaankeskäytös -seuralla pitivät elossa kulta-ajan
muistoa. Tärkein keino oli eepinen runous.
Tämä perinne – etenkin guslen säestämänä –
on yhä elävänä serbien keskuudessa nykypäivään.
Tämä artikkeli on pyrkinyt esittämään vahvan
ajallisen yhteyden tunteen menneen muiston
ja tämän päivän usein brutaalin todellisuuden
välillä.

Englannista suomentanut Päivi Paloposki.

Viitteet

- 1 Sosiaaliset kuvitelmat -termiä on tässä käytetty Charles Taylorin tarkoittamassa mielessä viittaamaan siihen, miten ihmiset kuvittelevat sosiaalisen ympäristönsä, ”jota ei ole ilmaistu teoreettisin termein vaan miten kuvat, kuvitelmat, tarinat ja legendat sitä kantavat” (Taylor 2004, 23–30).
- 2 Tämä on kirjoitettu 1950-luvulla, jolloin paikallisten tapojen voima oli paljon suurempi kuin Jugoslavian virallisen veljeyden ja yhtenäisyyden.
- 3 Jotkut ottomaanien kuvaukset taistelusta liioittelivat suuresti joukkojen lukumäärää ja epäsuhtaa. Väitetään, että Muratin armeijaa vastassa oli satoja tuhansia miehiä. Hyvä kuvaus ottomaanien taistelukuvauksista löytyy teoksesta Pappas & Pappas (1991, 41–53).
- 4 Julmimpana yhteensattumista *Vidovdan* oli heidän häpäivänsä.

Lähteet

- Akenson, Donald Harman (1995), *Conor: A Biography of Conor Cruise O'Brien*. Montreal: McGill Queen's University Press.
- GGULü,YR *Drina-joen silta*. Suom. Aira ja Elvi Sinervo. Helsinki: Tammi.
- Branson, Louise & Doder, Dusko (1999), *Milošević: Portrait of a Tyrant*. New York: The Free Press.
- RORYLü,YDQ *Politics of Identity in Serbia: Essays in Political Anthropology*. Transl. by Celia Hawkesworth. New York: New York University Press.
- Dedijer, Vladimir (1967), *The Road to Sarajevo*. London: MacGibbon and Key.
- LODV0LORYDQ *Wartime*. Transl. by Michael B. Petrovic. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Emmert, Thomas & Vucinich, Wayne (1991), *Kosovo: Legacy of a Medieval Battle*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Evans, Arthur (1877), *Through Bosnia and the Herzegovina on foot during the insurrection, August and September 1875; with an historical review of Bosnia and a glimpse at the Croats, Slavonians, and the ancient republic of Ragusa*, London: Longmans, Greens and Co.
- Girard, René (1986), *The Scapegoat*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Glenny, Misha (2000), *The Balkans 1804–1999: Nationalism, War and the Great Powers*. London: Granta Books.
- Gordy, Eric (1999), *The Culture of Power in Serbia: Nationalism and the Destruction of Alternatives*. Pennsylvania State University Press.
- Halpern, Joel (1956), *A Serbian Village: Social and Cultural Change in a Yugoslav Community*. New York: Harper and Row.
- Holbrooke, Richard (2009), *To End a War*. New York: The Modern Library.
- Lord, Alfred (2000), *The Singer of Tales*. Eds. Stephen and Gregory Nagy. Cambridge: Harvard University Press.
- Malcolm, Noel (1998), *Kosovo: A Short History*. London: MacMillan.
- 1MHJR3HWDU „3HWURML Mountain Wreath. Transl. by Vasa D. Mihailovich. Proješka Rasko. http://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/Njegos/mountain_wreath.html
- Pappas, Nicolas C.J. & Pappas, Lee Brigance (1991), *The Ottoman View of the Battle of Kosovo. – Kosovo: Legacy of a Medieval Battle*. Eds. Thomas Emmert and Wayne S. Vucinich. Minneapolis : University of Minnesota, 41–53.
- Schivelbusch, Wolfgang (2004), *The Culture of Defeat, on National Trauma, Mourning, and Recovery*. Transl. by Jefferson Chase. New York : Picador/H. Holt, 2004.
- Sell, Louis (2003), *Slobodan Milošević and the Destruction of Yugoslavia*. Duke University Press.
- Serbian Epic Poetry, translation quoted is by John Matthias and Vladeta Vuckovic, Swallow Press/ Ohio University Press, Athens, 1987 prefaced by Charles Simic, available at http://www.kosovo.net/sk/history/battle_of_kosovo.html
- Taylor, Charles (2004), *Modern Social Imaginaries*. Durham and London: Duke University Press.
- Thompson, Mark (1992), *A Paper House: The Ending Of Yugoslavia*. London: Vintage.